

3. Stowarzyszenie Artystów Plastyków „Świt” w Poznaniu

Ważnym elementem funkcjonowania Stowarzyszenia Artystów Plastyków „Świt”, założonego na przełomie 1920 i 1921 r.¹²⁹, była działalność na polu wystawienniczym. W latach 1921–1924 ugrupowanie dysponowało obszernym salonem, znajdującym się w Ogrodzie Zoologicznym przy ul. Zwierzynieckiej. Był to pawilon o lekkiej konstrukcji, wzniesiony około 1905 r. z okazji wystawy targowej. Później opustoszał, popadając w ruinę, przy czym dolna kondygnacja służyła jako zaplecze gospodarcze restauracji ogrodowej, a górna była miejscem zabaw dla dzieci¹³⁰. W latach 1919–1920 w sali Ogrodu Zoologicznego odbywały się „wieczory tańców” w wykonaniu Rity Sacchetto¹³¹.

Później miejsce to przejęli na kilka lat członkowie „Świtu”. I jak pisał w pamiętniku Stanisław Jagmin, „odkrywca” tego lokum: „W tym to czasie zobaczyłem obok zoologu dużą dawną poniemiecką bierhałę. Nadawała się ona na salę wystawową dla Świtu. Wydzierżawiłem ją od miasta na sześć lat na własne imię”¹³². Dopiero wtedy artyści z grupy „Świt” przeprowadzili gruntowny remont pawilonu, który do początku 1924 r. służył im jako miejsce ekspozycyjne¹³³. Dwukondygnacyjny gmach „Świtu” miał pięć pomieszczeń ekspozycyjnych z bocznym oświetleniem. Wnętrza te dzielone były od pierwszej wystawy przenośnymi ekranami obitymi płótnem, z których można było komponować różne przestrzenie, w zależności od rodzaju wystawy¹³⁴. Adaptacja budynku stała się możliwa dzięki dobrym kontaktom Jagmina w kręgach finansjery, które wsparły poczynania „Świtowców”. Sam Jagmin należał zresztą do tej sfery, gdyż krótko po przyjeździe do Poznania przyjął on od Kazimierza Hąci, naczelnego dyrektora Polskiego Banku Handlowego w Poznaniu i jednocześnie ministra przemysłu i handlu, propozycję objęcia stanowiska dyrektora fabryki porcelany w Chodzieży¹³⁵, a w niedługim czasie wstąpił także do koncernu dwóch banków: Banku Przemysłowców i Polskiego Banku Handlowego. I właśnie dzięki ogromnemu poparciu Kazimierza Hąci i Piotra Zawadowicza, dyrektorów Polskiego Banku Handlowego, wiosną 1921 r. udało mu się zorganizować Towarzystwo Akcyjne „Ateneum”. „Celem jego było finansowanie imprez artystycznych »Świtu« – pisał Jagmin w pamiętniku – a akcje zakupił Bank, Dyrektorem został [Michał] Lange-Wnukowski, radca prawny Polskiego Banku Handlowego, kolega i przyjaciel Hąci [...]. Był to miły i sympatyczny człowiek, a dla Świtu oddany”¹³⁶. W skład rady nadzorczej „Ateneum” weszli: hr. Edward Raczyński jako prezes, Stanisław Jagmin jako zastępca prezesa oraz Adam Ballenstedt, Piotr Zawadowicz i Wiktor Gosieniecki¹³⁷.

Otwarcie Pawilonu „Świtu” (nazywanego też „Pałacem Sztuki” lub po prostu „Świttem”) nastąpiło 3 maja 1921 r., a 25 maja o godz. 16.30 ks. proboszcz Franciszek Ruciński dokonał poświęcenia salonu, po czym odbył się wernisaż I Wystawy Grupy Artystów Plastyków „Świt” dla przedstawicieli prasy. Dwa dni później, 27 maja 1921 r. o godz. 12.00, nastąpiło niezwykle uroczyste otwarcie dla zaproszonych gości, a od godz. 14.00 wystawa była czynna dla szerszej publiczności¹³⁸. W tym miejscu warto nadmienić, iż

¹²⁹ Posługuję się określeniem „stowarzyszenie”, a nie „grupa”, ponieważ w statucie, niezbędnym do zarejestrowania ugrupowania, widnieje właśnie to określenie.

¹³⁰ Cz.K. [Kędziński], *Przechadzki po Poznaniu*, „Kurier Poznański” R. 22, nr 22, 15 I 1927, s. 5.

¹³¹ *Ruch artystyczny w Poznaniu*, „Goniec Krakowski” R. III, nr 11, 11 I 1920, s. 5; „Rzeczpospolita” nr 4, 20 VI 1920, s. 2; tamże, nr 8, 25 VI 1920, s. 2.

¹³² *Pamiętnik Stanisława Jagmina*, Warszawa 1959 (maszynopis w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu), s. 229.

¹³³ Po dwóch latach, 27 kwietnia 1926 r., w pawilonie otwarty został Dział Przyrodniczy, będący Oddziałem Muzeum Wielkopolskiego. Zob. [Z] *Muzeum Wielkopolskiego*, „Dziennik Poznański” R. 68, nr 96, 27 IV 1926, s. 3.

¹³⁴ *Pamiętnik Stanisława Jagmina*, dz. cyt., s. 229.

¹³⁵ Tamże, s. 220–223.

¹³⁶ Tamże, s. 229.

¹³⁷ M. Bryl, *Grupa artystów plastyków „Świt”...*, dz. cyt., s. 24.

¹³⁸ *Nauka i sztuka. Otwarcie wystawy „Świtu” w Ogrodzie Zoologicznym*, „Kurier Poznański” R. 16, nr 118, 26 V 1921, s. 5–6.

Pawilon „Świt” w Ogrodzie Zoologicznym w Poznaniu, 1922, fot. R.S. Ulatowski, ze zb. Miejskiego Konserwatora Zabytków (dalej: MKZ)

Sala wystawowa w pawilonie „Świt” w Ogrodzie Zoologicznym w Poznaniu podczas pierwszej wystawy grupy, 1921, fot. R.S. Ulatowski, ze zb. MKZ

Fryderyk Pautsch
z córeczką,
lata 1919–1925,
fot. R.S. Ulatowski,
ze zb. MNP

W tej pierwszej wystawie udział wzięli m.in. Fryderyk Pautsch, Bronisław Bartel, Władysław Roguski, Erwin Elster, Jan Jerzy Wroniecki, Stefan Sonnewend, Adam Ballenstedt, Wiktor Gosieniecki, Stanisław Jagmin i Mieczysław Lubelski. Recenzenci podkreślali niezwykłą urodę nowego salonu. Jerzy Koller pisał o „gustownie odnowionym i adaptowanym do celów wystawowych gmachu”¹⁴⁰, Jerzy Drobnik zauważył, że „Już zewnętrznie przewyższa gmach wystawowy wszystko, co dotychczas na tym polu u nas zdziałano”¹⁴¹, a Mieczysław Treter pisał nawet o „najpiękniejszym może w Polsce wystawowym lokalu”¹⁴². Drobnik w swojej recenzji podjął się oceny merytorycznej ekspozycji: „Sama wystawa przedstawia się również nadzwyczaj interesująco, chociaż nie jest bynajmniej jednolita co do kierunków sztuki, którym hołdują poszczególni artyści. Indywidualności nie równe wprawdzie co do siły, ale przedstawiające do pewnego stopnia dwa najczystsze bieguny, pomiędzy którymi oscylują inni, to Pautsch i Roguski”¹⁴³.

Dbłość o wysoki poziom wystaw organizowanych przez grupę była stale obecna w ciągu kilkuletniej działalności. „Świt» jest w rzeczywistości grupą artystów plastyków – pisał Witold Noskowski – którzy postanowili sobie podnieść poziom kultury

otwarcie pierwszej wystawy nastąpiło w przeddzień inauguracji I Targu Poznańskiego, co stało się odtąd częstą regułą przy planowaniu wystaw w całym dwudziestolecu międzywojennym. Przemówienia wygłosili: prezes Fryderyk Pautsch w imieniu zarządu „Świtu”, Stanisław Głowacki w imieniu Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Departamentu Kultury i Sztuki przy Ministerstwie b. Dzielnicy Pruskiej, który odczytał też list ministra Jana Heuricha. Następnie głos zabrał wiceprezydent Poznania dr Mikołaj Kiedacz w imieniu władz miasta, Stanisław Jagmin – wiceprezes „Świtu” i Michał Lange-Wnukowski, który w imieniu Banku Handlowego przyrzekł „wydatne poparcie »Świtowi«”. Po przemówieniach „licznie zebrana doborowa publiczność zwiedzała wystawę”, po czym „wieczorem gościnni gospodarze urządzili raut, na którym zgromadził się cały świat artystyczny naszego miasta”¹³⁹. Odtąd każda wystawa w „Świcie” miała ten sam rytuał: najpierw wernisaż dla dziennikarzy, następnie dla zaproszonych gości, później dla szerszej publiczności i na koniec wieczorny raut za zaproszeniami.

¹³⁹ *Nauka i sztuka. Oficjalne otwarcie wystawy „Świtu”*, „Kurier Poznański” R. 16, nr 120, 29 V 1921, s. 8.

¹⁴⁰ J. Koller, *Sztuka w Poznaniu. (I-sza Wystawa „Świtu”)*, dz. cyt.

¹⁴¹ J.D. [Drobnik], *Wystawa „Świtu”*, „Kurier Poznański” R. 16, nr 122, 1 VI 1921, s. 5.

¹⁴² Fryderyk Pautsch, *Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, 1923, katalog*, wstęp: M. Treter, s. 14.

¹⁴³ J.D. [Drobnik], *Wystawa „Świtu”*, dz. cyt.